

SZAKIRODALOM.

Az iparművészet könyve. *A magyar iparművészeti társulat megbízásából szerkeszti Ráth György elnök. I. kötet 287 szövegképpel és 91 műmelléklettel.* Budapest. 1902. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. 8° VII, 532 l. Ára 16 Kor.

Már rég nem jelent meg könyvpiacunkon olyan munka, mely fontosságra, újszerűsége s adatai gazdagságára nézve a fent jelzett irodalmi vállalkozást felülmulná. Derék magyar tudósaink egész kis csapata szövetkezett arra, hogy megismertesse velünk az iparművészet különböző ágait, változatos technikáját s eseményekben gazdag, a jövőre is tanulságos történetét. Nem csak a külföld többé kevésbé terjedelmes szakirodalmának feldolgozására szorítkoztak, hanem mindenütt, a hol csak lehetett, az eddig jóformán ismeretlen hazai vonatkozásokat helyezték előtérbe. Különösen ez utóbbi, kellőképp nem is méltányolható, törekvésük nehezítette meg munkájukat; hiszen alig számíthattak egy pár, szakfolyóirataink elsárgult kötetekben rejtőzködő, szerény kísérletre, melyek gyér adatai sokszoros kiegészítésre, sőt helyesbítésre szorultak, hogy művészi iparunk fejlődésének igazán hű és szemléletes képe alakulhasson ki belőlük. Feladatuk sikeres megoldásához tehát kellő technikai jártasság és biztos izlés, az úttörés kutató munkája s az összefoglalás nehéz művészete kellett, hogy párosuljon bennük. De kérdés, hogy még így is keletkezhetett-e volna ez az egységes szellemtől áthatott, gazdag tartalmú díszmű ama két tényező hathatós közreműködése nélkül, melyek egyike bőkezű anyagi támogatásával, másika ismeretei gazdagságával, tárgyszeretetével s kiváló szerkesztői rátermettségével szegődött az ügy szolgálatába. Talán mondanunk se kell, hogy az Iparművészeti Társulat s annak érdemdús elnöke, Ráth György volt ez a két tényező: hiszen az ő nevükhöz fűződik az újabb magyar művészi ipar megvalósulása, az ő működésüknek köszönhető elsősorban, hogy a terméketlennek tartott talajba hullt magvak, melyeket a modern idők forгатaga külföldről sodort közibénk,

oly hamar meghonosodtak s gyökeret verve zöldelő csemetékké fejlődtek, melyek nagy jövőjét még a dicséretükben fukar idegeknek is elismerik.

De most már lássuk, hogy így felkészülve, mint küzdöttek meg a szerzők a magok elé tűzött feladat nagy nehézségeivel. A három kötetre tervezett hatalmas mű első része hét szerző hat dolgozatát foglalja magában, melyek közül a Könyvszemle közönségét csupán kettő érdekli közelebbről. Ezek dr. *Eber László* és *Czakó Elemér* közösen írt cikke a sokszorosító művészetről s dr. *Aldásy Antalé* a pecsétekről. — Azonban hogy olvasóinknak a könyvről teljesebb képet nyújthassunk, röviden a többi tanulmányról is megemlékezünk. Az első két dolgozatnak: *Gróh Istvánénak* a művészi stílusok fejlődéséről és *Marczali Henrikének* a magyarországi iparosostályról, általános bevezető jellege van. Amaz a stílus fajok rövid, de könnyen áttekinthető jellemzését adja, folyton utalva arra az érdekes összefüggésre, mely az építészet s iparművészet között mindenha fennállott, emez társadalmunk iparosostályának hányatott sorsát vázolja az ősi állapotoktól egész az első pesti kiállításig. — A tulajdonképeni szakcikkek sorát *Ráth Györgynek* a pénz és emlékéremről szóló, majd harmadfél száz gazdagon illusztrált oldalra terjedő tanulmánya nyitja meg, melyet a szaktudósok, alkotóművészek, amatőrök és laikus érdeklődők egyaránt haszonnal és élvezettel olvashatnak. Anélkül, hogy e hazai részében teljesen, a külföldről szóló fejezeteiben pedig a művészi szempontok következetes hangsúlyozását illetőleg eredeti, tanulmány részletes ismertetéséhez fognánk, csupán ritka előadó művészetét emeljük ki, mely képessége tette őt arra, hogy akár a gyűjtők hosszú névsorát ismerteti, vagy az eddigi szakirodalom fölött tart kritikai szemlét, akár az érem keletkezésének homályos körülményeire vet világot, s kíséri tovább sokat hányatott útjában, akár a technikai eljárások szemléletes leírásába bocsátkozik, vagy az egyes művészek s művészi irányok jellemzését adja, mindenütt lekötve tartsa az olvasó figyelmét,

Ráth tanulmányához sorakozik, egészen természetszerűen, *Aldásy* rövidebb cikke a pecsétről. A hét fejezetre oszló dolgozat első részében szerző a pecsét meghatározását adja Grotefend nyomán, azután fejlődése legrégebb korszakát — mint inkább a glyptika körébe tartozót — vázolja röviden s végül a pecsételéshez használt anyagok (viasz, arany, ólom és ezüst) ismertetésére tér át, egyben kiterjeszkedve használatuk különböző eseteire is. A második fejezet a pecsétek alakját és a megbélyegzés módját, a harmadik a négy féle pecséttypus (feliratos, képes, arczképes és címeres) történeti kialakulását ismerteti, míg a negyedikben a pecséteknek az oklevélre való ráfüggesztésének két változatáról, a rányomásról és a bullákkal divatba jött ráfüggesz-

tésről, továbbá a pecsétköriratok elrendezéséről, irattypusáról s nyelvéről beszél. Az ezután következő két szakaszban a pecsétek művészi fejlődését, stílusának az építészethez való viszonyát és azokat a technikai eljárásokat ismerteti, melyek a pecsétvésésnél érvényesülnek. Az utolsó fejezetben végre a pecsétnyomó anyagáról emlékezik meg röviden s kitér azokra a visszaélésekre is, melyekre a középkorban a pecsétek hitelesítő s bizonyító ereje csábította az emberiséget. Ime *Aldásy* dolgozatának vázlatos tartalma, melyet néhány jól megválogatott, főleg hazai vonatkozású történeti adattal érdekessé és mozgalmassá is tudott tenni.

Terjedelmére nézve *Aldásy*éval körülbelül egyenlő *Lyka Károly* tanulmánya a mozaikról, mely előbb történeti fejlődésében kíséri végig e műipari ágat s azután röviden készítése különböző módjaira vet némi világot.

Azonban a *Könyvszemle* olvasóit az utolsó dolgozat érdekli leginkább, melyben dr. *Eber László* és *Czakó Elemér* ismertetik a sokszorosító művészet változatos anyagát. Az első nyolcz fejezetben *Eber* tájékoztat bennünket a különböző sokszorosító eljárások technikájáról s történeti kialakulásáról a nagy világban, míg az utolsó négy szakaszban *Czakó* hazánk szokszorosító művészetéről ad — a mennyire ezt az eddig felkutatott anyag lehetségessé tette — hű és világos képet. Míg *Eber* cikkében, a jeles műtörténész egyéb dolgozataiból jól ismert összefoglaló képességével, érdemli ki legfőbb dicséretünket, addig *Czakónál* első sorban azt a hangyaszorgalmat bámultuk leginkább, melylyel eddig jórészt ismeretlen adatait felkutatva s művészi egészszé olvastotta. De minden általános dicséretnél ékesebben fog szólni az a rövid tartalmú kivonat, mely némi fogalmat adhat a két szerző dolgozatának egyes elrendezéséről és gazdag anyagáról. Hangulatos bevezetés után, melyben *Eber* a sokszorosító művészetet mint a könyvnyomtatásnak leghatalmasabb szövetségesét tünteti fel a gazdagon miniált codexekkel vívott küzdelmében, e sokágú művészet két legrégebbi hajtását, a réz- és fametszést ismerteti. Előbb technikájukról, kidolgozásuk és nyomtatásuk módjáról, majd művészi értékükről beszél s miután ügyesen kifejtette, hogy míg a rézmetsző igazi művész, a ki munkájába a maga lelkihangulatát igyekszik beolvasztani, addig a fametsző előkelő, ügyes kézműves, a ki főleg a rajzminta hű transponálására törekszik, áttér e két műipari ág történeti fejlődésének fölötté érdekese és élvezetes rajzolására. Hosszú tapogatózások után, a középkor végén jelentek meg az első kezdetleges fametszetek, melyek otromba, ügyetlen rajzú képeikkel a nép szellemi állapotának, szükségleteinek megvilágításához szolgáltattak becses adalékokat. Az első évszámot viselő fametszet 1423-ból való. Ettől fogva — legalább Németországban, a fametszés valószínű szülőföldjén —

gyorsan fejlődik az új iparág művészi jelentősége: gondoljunk csak az 1480. híres kölni bibliára s *Hartmann Schedel* világkrónikájára 1493-ból, melyben minket főleg Buda várának szép látképe érdekel. Itáliában a fametszést a könyvnyomtatással együtt honosították meg a németek. Az olasz fametszés *Éber* szerint főként abban különbözött — mindjárt kezdettől fogva — a némettől, hogy míg ezeknél csakhamar önálló művészi eszközzé válik, addig Itáliában fejlődése tetőpontján is az lesz a jellemző sajátysága, hogy szűkebb értelemben vett sokszorosításra, festmények, szobrok ábrázolására szorítkozik csupán. Szerző ezután a rézmetszés sokat vitatott eredetére tér át s az ellenkező nézetek erősségeit is ismertetve, a németek elsőbbsége mellett foglal állást. A legrégibb olasz metszetek u. i. nem egyebek, mint ötvös műhelyekből kikerült próbalenyomatok, melyek arra szolgáltak, hogy a műtárgyon alkalmazandó niello hatásáról eleve meggyőződjenek. Az eredet kérdésének tisztázása után szerző a fa- és rézmetszés igazi virágkorát, a XVI. századot jellemzi, még pedig röpké áttekintés, nevek száraz elsorolása helyett, a legkiválóbb mesterek, egy *Dürer*, egy *Holbein*, egy *Raimondi*, egy *Lucas v. Leyden* vagy egy *Duvel* arcképszerű méltatása alapján. A tárgyalt művészek gondos tanulmányozása, csiszolt izlés és finom ítélet egyesül e jellemképekben, melyek közül főleg *Düreré* különösen sikerült. A XVII. században a már leírt technikai eljárásoknak hatalmas ellenségük támad egy újabb művészeti ágban, a rézmaratásban. Ennek eredete szintén Németországban keresendő, hol főleg az ágostai *Hopfer*-család révén már a XVI. század első felében eléggé elterjedt. Döntő győzelemre azonban *Jacques Callot* juttatta a rézmaratást, mely főleg Hollandiában érte el fejlődése tetőfokát. Ez alkalommal *Rembrandt* ügyes jellemzését adja a szerző s főbb vonásaiban *Rubens*nek a rézkarcz föllendítése körül kifejtett tevékenységére is kiterjeszkedik. Azután a többi európai államoknak sokszorosító iparművészetét veszi szemügyre s arra az eredményre jut, hogy míg Franciaországban — főleg az arcképmetszés — hatalmasan föllendült, addig Olasz- és Németországban az igaz művészi tevékenység értéke alá süllyedt. Mindazonáltal a németek ismét egy újabb technikai találmánnyal ajándékozták meg a világot: a hántoló modorral, melyet azonban a feltaláló *Siegen* nyomán főleg Hollandiában fejlesztettek nagygyá. A XVIII. században a francziák vezetnek *Boucher*, *Eisen*, *Moreau*, *Fragonard* örökbecsű műveivel, melyek a metszetgyűjtők és bibliofilek versengésének folytonos tárgyát képezik. Igazán sajnáljuk, hogy *Éber* e neveknél nem időzött hosszasan: mint a német *Chodowiecki*, az angol *Hogarth* vagy a spanyol *Goya* rövid jellemzése mutatja nem egy finom megjegyzéstől fosztotta meg ezzel olvasóit! A XIX. század elején

egy újabb technikai eljárás keletkezik: a kőrajz, melyet hosszas kísérletezés után talált fel a prágai születésű *Senefelder*. Talál-
mánya a háborús világ daczára gyorsan elterjedt. Németország-
ban eleinte főleg arczképek és karikaturák sokszorosítására hasz-
nálták, de *Menzel Adolf* erőteljes művészete csakhamar magasabb
célokat tűzött elébe. A kőrajz virágzása azonban nem sokáig
tartott a németeknél; a hatvanas években hanyatlás állott
be, melyet *Thoma* és *Klinger* legújabb kísérletei sem tudtak
megakadályozni. A negyvenes években Ausztria is produkált egy
pár nevesebb lithographust, a kik közül mint bennünket magya-
rokat is közelebből érdeklőket: *Geigert* és *Pettenkofent* említjük.
De legnagyobb lendületet a kőrajz Franciaországban vett, hála
Horace Vernet életrevaló ötletének, a ki a *gloire* diadalmas
jeleneteit örökítette meg e modorban. Ugyan e tárgykört dolgoz-
ták fel, de művészi felfogásban s kivitelben fölülte állanak *Charlet*
és *Raffet*, a kiknek munkássága révén páratlan népszerűsége
emelkedett a lithografia. Legfőbb mesterei a karrikaturában
Honoré Daumier, a genre-képben *Gavarni* s a művészi reproduc-
tiban *Mouilleron*. Angliában szintén hamar elterjedt a lithografia,
de inkább nagyszabású díszművek illusztrációi, semmint önálló
képek vagy képsorozatok alakjában. Ennek megfelelően sok volt
az ügyes rajzoló, de csak kevés az igazán művészi egyéniség.
A lithografiával versenyzett népszerűség dolgában a fametszés is,
mely *Bewick Tamás* találmánya, a tónusmetszés óta a legfestőibb
hatásokra volt képes. Angliában, a honnan ez a technikai reform
kiindult, főleg a világhírű folyóiratok hasábjain aratta diadalait,
míg a kevésbbé finnyás német és osztrák közönség a drága dísz-
művekben is helyén találta a szép fametszeteket. S méltán: hiszen
a sokszorosító művészet számos faja közt egy sem felel meg
jobban a nyomtatás jellegének, mint a fametszés. Ezt érezték a
könyveikre kényes francziák is, a kik *Doré*-ban örömmel üdvözöl-
ték a nemzeti szellemükkel congeniális illusztrátort. Fametszetű
komposztíói páratlan népszerűsége kaptak, mely csak az utóbbi
években kezdett alább szállni. E két népszerű, sőt népiesnek mond-
ható sokszorosító eljárással szemben egyre jobban háttérbe szorult
a rézmetszés, melyet szinte kizárólag a festő művészet plasztikus
irányú alkotásainak másolására használtak. *Longhi* és *Calametta*
az olaszoknál, *Henriquel* és *Gaillard* a francziáknál, *Mandel* a
németeknél igazi, nagy művészeknek mondhatók, de alkotásaikat
csupán az állam vagy előkelő társulatok támogatásával értékesít-
hetik: maga a nagy közönség tartózkodóan viselkedik irántuk.
Ezzel szemben kiváló jelentőségre emelkedett napjainkban a
tárgyra s művészi kivitelre nézve egyaránt fölülte változatos
rézmaratás. Mint mindenütt, itt is sorra veszi *Eber* az egyes
országokat s jellemzi a kiválóbb mestereket. Befejezésül a színes

reprodukció három ide vágó fajáról, a szinesfa- és rézmetszésről, meg a szines könyomatról emlékszik meg röviden s utal arra a szép jövőre, mely e ma még csak bölcsőkorukat élő eljárásokra vár.

Az így nyert általános képhez fűződik *Czakó* tanulmánya a sokszorosító művészet hányatott, sokáig mostoha sorsáról hazánkban. A kutatás jelenlegi állása szerint kimondhatjuk, hogy a XV. században még nem készültek hazánkban fametszetek, de a mint a fenmaradt emlékek mutatják, elég szép számmal hozattak be a külföldről s akkora népszerűségre emelkedtek, hogy még festő és szobrász művészeinkre is élénk hatással voltak. A második lépést azok a külföldön nyomtatott, de magyarországi használatra szánt könyvek teszik, melyek díszítései nemzeti izlésünknek valóban becsületére válnak. Végre a XVI. század közepe táján a könyvnyomdászat elterjedtével nálunk is meghonosul a fametszés technikája. Eleinte külföldről hozták a kész duczokat — mint ezt pl. a *Sylvester* Uj Testamentumának illusztrációin lévő monogrammok sejtetik — később itthon is készültek, de ezek — legalább egyelőre — igen kezdetlegesek. *Czakó* szerint az első itthon készült illusztrációkkal díszített munka *Wagner Bálint Imagines mortis* cz. nyomtatványa, mely Holbein híres haláltánczának otromba utánzása. Híresebb fametsző azonban csak egy akadt hazánkban a XVI. század derekán: *Jacobus Lucius Coronensis Transsylvanus*, de ez az egy is külföldön működött. A többi XVI. századi fametsző, a kik Brassóban, Kőlozsvártt, Gyulafehérvártt, Debreczenben és másutt munkálkodtak, korántsem állja ki *Luciusszal* a versenyt. A mi a rézmetszést illeti, erre nézve a legrégeb, bár kétes értékű adatot *Knauz* szolgáltatta, a ki egy esztergomi misekönyv bekötési tábláján olyan — ma már elkallódott — rézmetszetet talált, melyet *Fr. Richardus Atzel* készített 1518-ban. Később főleg az ötvösök műhelyében ápolták a rézmetszés technikáját, mert a czéhszabályok szerint a mestereknek nemcsak díszítményt és címert, hanem példát (figurális képet) is kellett metszeni tudniok. A képmetszés súlypontja a XVI. századtól kezdve Magyarország északi részében: főleg Bártfán, Kassán és Lőcsén koncentráldott, majd meg a *Rákóczy*-forradalom óta a császári városokba, főleg Pozsony és Nagyszombatba tétetett át. A XVIII. század vége felé egy újabb s ezúttal végleges művészi központ keletkezik a két testvér város: Buda és Pest falai között, hová az egyetem áthelyezése s az irodalmi föllendülés új, pezsgőbb életet hozott. *Czakó* az itt élt művészek közül *Czetter Sámuel*t méltatja tüzetesebben, a kinek egyik sikerült alkotását be is mutatja az olvasónak. Azután az új sokszorosító módra, a lithografiára tér át, melyet 1826-ban honosított meg nálunk *Trentsenszky* József.

Majd a vidéken s a külföldön működött magyar mesterekről emlékszik meg, miközben *Mayer István*nak, a népszerű műkedvelő főpapnak hatását rajzolja néhány találó vonással. Műve utolsó fejezetében a legújabb kor művészeit jellemzi *Barabástól*, a negyvenes évek híres rajzolójától egész a napjainkban feltűnt nevekig, melyek — mint mondja — egyelőre csak a biztató kezdet révén kerültek e történeti nomenclaturába.

Ime az *Iparművészet Könyve* első kötetének vázlatos tartalma, mely a munka fontosságáról csak halvány képet nyújt az olvasónak. Jól megírt szöveg, ügyes typographiai elrendezés és gazdag képdísz szövetkezett itt arra, hogy az emberi művelődés e másodrendűnek látszó, de az egész szocialis élettel szorosan egybefonódó tényezőivel megismertesse az olvasót. Reméljük, hogy a másik két kötet mindenben méltóképp fog az elsőhöz sorakozni: a prospectusban ígért anyag gazdagsága, s a szerzők nevének jó hangzása elég biztositék arra nézve, hogy e reményünk nem lesz hiábavaló!

Dr. Gulyás Pál.

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. *A magyar kereszténység, királyság és Benczés-rend főnnállásának kilenczszázados emlékére kiadja a Pannonhalmi Szent-Benedek-rend. Szerkeszti Erdélyi László dr. I. köt. A pannonhalmi főapátság története.* Budapest, Stephaneum, 1902. 4-r. XVI + 825 + 2. több melléklettel és számos hasonmással a szövegben.

Szent Benedeknek nagyérdemű magyar fiai rendjük gazdag történetének megírásával kívánták megünnepelni a nemzeti, egyházi és rendi százados ünnepnek találkozását, és a 12 kötetre tervezett hatalmas vállalatból az 1902. év folyamán közreadták az I. kötetet. Tartalmát a nagyérdemű szerkesztő a következő fejezetekre osztotta fel. Az Előszóban a vállalat indító okait, a rend történetének megírásával foglalkozó régebbi munkákat és az egész mű létesítésére vonatkozólag felmerült terveket ismerteti. A Bevezetésben a keresztény Pannoniáról szólván, a történeti előzményeket mondja el, úgyszintén a rend alapítását, reguláit stb. Az I. fejezet a pannonhalmi apátság megalapításával és az első érsekek sokszor megvitatott kérdésével foglalkozik. A II. fejezet a pannonhalmi alapítólevél hitelességét, a III. az apátok történetét, a IV. az apátság egyházjogi helyzetét, az V. a tizedeket és az ezzel kapcsolatos kérdéseket, a VI. az apátsági birtokokat tárgyalja. A VII. fejezet a tatárjárás előtti benczés irodalomnak, a VIII. a benczés egyházi művészeteknek, és a IX. a monostori belső élet rajzának van szentelve. Ezt követi a függelék, az oklevéltár és végül a név és tárgymutató.

Messze meghaladná feladatunkat e folyóiratban részletebben foglalkozni azzal, hogy ki volt az első esztergomi érsek, vagy hogy hiteles-e a pannonhalmi alapítólevél, avagy hogy csak-